

Kozak-Zychman, Wanda

Stan badań antropologicznych nad materiałami neolitycznymi z Lubelszczyzny

Archeologia Polski Środkowowschodniej 1, 235-237

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WANDA KOZAK-ZYCHMAN

STAN BADAŃ ANTROPOLOGICZNYCH NAD MATERIAŁAMI NEOLITYCZNYMI Z LUBELSZCZYZNY

W zestawieniu uwzględniono dane dotyczące materiałów kostnych datowanych na młodszą epokę kamienia, w tym kulturę wołyńsko-lubelską ceramiki malowanej (KW-LCM), pucharów lejkowatych (KPL), amfor kulistych (KAK) oraz kulturę ceramiki sznurowej (KCSz), pochodzących z 36 stanowisk w 21 miejscowościach międzyrzecza środkowej Wisły i Bugu.

Zbiór obejmuje szczątki kostne należące do 196 osobników. Nieliczne spośród nich, bo tylko 5 (2,6%), nie posiadały ustalonej chronologii i datowane były ogólnie na neolit. Wśród materiałów o znanej przynależności kulturowej najliczniej reprezentowana jest, obejmująca blisko 3/4 ogółu, seria KPL, najmniej licznie natomiast - zaledwie trzech osobników (1,6%) - KCSz. Najstarsze z nich, jeśli chodzi o kolejność odkrycia, za wyjątkiem materiałów z grobu KAK odkrytego w Poniatówce w 1934 roku (Z. Podkowińska 1936), pochodzą z badań terenowych, jakie rozpoczął w 1947 roku na Płaskowyżu Nałęczowskim - w Stoku - S. Nosek (1947), najmłodsze z wykopalisk Katedry Archeologii UMCS w 1994 roku - również na Płaskowyżu - z Karmanowic (J. Nogaj-Chachaj 1995), a także Grzędy Horodelskiej - ze Strzyżowa (A. Zakościelna, J. Gurba 1995).

Charakterystyka materiałów nie opublikowanych do tej pory, a pochodzących z badań własnych, stanowić będzie temat odrębnego opracowania, natomiast w niniejszym zestawieniu wykonane dotychczas analizy antropologiczne zaopatrzone tylko stosownymi przypisami.

Gródek nad Bugiem, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - podczas badań przeprowadzonych przez J. Kowalczyka w 1955 roku na osadzie KPL, tzw. „Horodysku”, odkryto znaczną ilość kości ludzkich (J. Kowalczyk 1957a). Analizę antropologiczną zebranych szczątków kostnych, należących do 12 osobników, wykonał T. Dzierżykraj-Rogalski (1956).

Badania w 1985 roku na stan. 1C (T. Borodziej, A. Kokowski 1985; A. Kokowski, A. Zakościelna 1987) przyniosły odkrycie pierwszego grobu KW-LCM, oznaczonego jako nr I. Opracowanie antropologiczne: W. Kozak-Zychman (1987a).

W kolejnych latach odkryto na tym stanowisku dalsze pochówki KW-LCM. Dotychczas analizy antropologiczne wykonano dla materiałów z 5 grobów - III, IV, V, VII oraz VIII (A. Kokowski 1986b, 1987a, 1988a, 1990; W. Kozak-Zychman 1993). Poza tym oznaczono wiek i płeć zmarłego z grobu odkrytego w 1993 r. (A. Kokowski, J. i J. Ścibiorowie 1993).

Gródek nad Bugiem, stan.4, gm.Hrubieszów,

woj.Zamość - w trakcie badań archeologicznych prowadzonych w 1953 roku na wczesnośredniowiecznej osadzie odkryto pochówek KW-LCM należący do dziecka (J. Gąsowski 1954). Analizę antropologiczną wykonał B. Miszkiewicz (1954).

Husynne, stan.2, gm.Hrubieszów, woj.Zamość - w 1994 roku odkryto na tym stanowisku zniszczony grób KW-LCM (A. Zakościelna, J. Gurba 1995). Opracowanie antropologiczne: W. Kozak - Zychman (1996).

Karmanowice. stan. 35, gm. Wąwolnica, woj. Lublin - opracowane dotychczas szczątki kostne pochodzą z badań przeprowadzonych na wymienionym stanowisku przez J. Nogaj-Chachaj w latach 1987-1991 i 1993-1994 (J. Nogaj 1987; J. Nogaj-Chachaj 1988; 1989; 1990; 1991a; 1991b; 1994a; 1995). W czasie siedmiu sezonów odkryto i wyeksplorowano 47 jam grobowych KPL zawierających pochówki 57 osobników. Analiza antropologiczna materiałów (z badań 1987-1990): W. Kozak-Zychman [w:] J. Nogaj-Chachaj 1991b. Szczegółowy opis stanu zachowania szczątków kostnych (z badań 1987-1991 i 1993-1994) - w maszynopisach: W. Kozak-Zychman, K. Wolińska 1991; W. Kozak-Zychman, A. Tajer 1995. Dane antropologiczne (materiałów z badań 1987-1991) wykorzystano także w pracy magisterskiej: K. Wolińska 1992.

Krasnystaw, stan. 8, woj. Lublin - grób KAK, zawierający pochówek 2 osobników - mężczyzny oraz kobiety, odkryto na tym stanowisku przypadkowo w 1981 roku, podczas kopania fundamentów (S. Gołub 1994). Opracowanie materiałów kostnych: W. Kozak-Zychman 1988; Wyniki wstępnej analizy - W. Kozak-Zychman [w:] S. Gołub 1994.

Klementowice, stan. IV, gm. Kurów, woj. Lublin - efektem badań archeologicznych, przeprowadzonych w 1954 roku na tym stanowisku przez J. Kowalczyka, było odkrycie m.in. 7 grobów, w tym 3 KPL i 4 KAK (M. Halicki 1970). Wstępna analiza antropologiczna szczątków kostnych należących do 8 osobników - A. Wiercińska [w:] M. Halicki 1970.

Klementowice, stan. VI, gm. Kurów, woj. Lublin - z badań PMA w Warszawie, w 1964 roku, pochodzi grób KPL zawierający pochówek 3 dzieci (A. Uzarowiczowa 1968, 1972). Analiza antropologiczna - A. Wiercińska [w:] A. Uzarowiczowa 1968 i 1972.

Klementowice, stan. XIV, gm. Kurów, woj. Lublin - podczas badań przeprowadzonych w 1965, a następnie w 1968 roku przez ekspedycję PMA w Warszawie, odkryto na tym stanowisku 16 grobów KPL

oraz jamę zawierającą kości ludzkie (A. Uzarowiczowa 1970). Wstępna analiza antropologiczna - A. Wiercińska, określenia odontologiczne K. Szlachetko [w:] A. Uzarowiczowa 1970.

Klementowice, stan. XV, gm. Kurów, woj. Lublin - grób KAK i 2 groby KPL (w jednym z nich szczątki kostne nie zachowały się) odkryto w 1969 roku podczas badań wykopaliskowych PMA w Warszawie (A. Uzarowiczowa 1972). Wyniki ekspertyzy antropologicznej wykonanej przez A. Wiercińską [w:] A. Uzarowiczowa 1972.

Las Stocki, gm. Końskowola, woj. Lublin - w 1949 roku podczas badań Zakładu Prehistorii UMCS w Lublinie pod kierownictwem S. Noska, odkryto w tej miejscowości cmentarzyska - A, B, C i D z obiektami KPL oraz KAK (L. Gajewski 1952). Podjęte w 1951 roku dalsze prace, kierowane przez J. Kowalczyka, prowadzone były na znanym już cmentarzysku D i kilku nowo odkrytych - E, F, G (J. Kowalczyk 1953).

Szczątki kostne z 2 grobów KPL, odkrytych na cmentarzysku A, opracował Z. Szczygłowski (1949, 1972). Natomiast materiał kostny z pozostałych cmentarzysk - T. Dzierżykraj-Rogalski (1950; 1955a; 1955b; 1958; 1972).

Cmentarzysko B (1972): ocena wieku zmarłych z pochówków XV-XVI i XIX-XX należących do ludności KPL.

Cmentarzysko D (1950; 1955a; 1955b; 1958): analiza szczątków z grobów KPL nr I, II, IV, V, VII i VIII.

Cmentarzysko E (1955a; 1958; 1972): charakterystyka materiałów z 3 grobów KPL - nr I, II i V.

Cmentarzysko F (1955a): analiza materiałów kostnych z pochówku neolitycznego, o nie sprecyzowanej przynależności kulturowej.

Cmentarzysko G (1955a): charakterystyka szczątków z grobu KAK zawierającego pochówek 3 osobników.

Lublin-Sławinek, stan. I i II - badania archeologiczne na stanowisku I (obozowiska KPL) oraz II (grobowiec KPL) prowadzone były w 1960 i 1962 roku przez Z. Ślusarskiego z Muzeum Okręgowego w Lublinie (S. Jastrzębski, M. Ślusarska 1982). Analiza antropologiczna obejmująca materiały kostne należące do 9 osobników (6 - stan. I, 3 - stan. II): -Z. Kapica, W. Kozak-Zychman (1982).

Łopiennik Dolny Kolonia, stan. 1, gm. Łopiennik Górny, woj. Chełm - w 1961 roku, podczas prac na swym polu „przy łamaniu kamienia”, F. Kosecki natrafił na grób szkieletowy KAK (S. Nosek 1967; S. Gołub, w druku). Opracowanie antropologiczne - W. Kozak-Zychman, w druku.

Miłocin Kolonia, stan. 1, gm. Sadurki, woj. Lublin - odkryty na tym stanowisku grobowiec (J. Gurba 1976b; S. Jastrzębski, M. Ślusarska 1982) należał do ludności KPL. Opracowanie antropologiczne szczątków kostnych z 4 pochówków: Z. Kapica i W. Kozak-Zychman [w:] S. Jastrzębski, M. Ślusarska 1982.

Moniaticze Kolonia, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - z badań ratowniczych przeprowadzonych na tym stanowisku w 1963 roku pochodzą 2 groby KW-LCM, przy czym grób nr 2 był niemal zupełnie zniszczony (J. Gurba 1967). Analiza antropologiczna szczątków kostnych dziecka z grobu nr 1: Z. Kapica, A. Śmiszkiewicz-Skawska (1987).

Poniatówka, pow. Chełm - odkrycie grobu skrzynkowego KAK w tej miejscowości miało miejsce w 1934 roku (Z. Podkowińska 1936). Opracowanie materiałów kostnych: T. Dzierżykraj-Rogalski (1949-1950; 1955a; 1955b).

Sahryń, stan. 1, gm. Werbkowice, woj. Zamość - grób KAK odkryty został w 1987 roku, podczas przeprowadzonych na tym stanowisku badań ratowniczych (A. Kokowski 1987b). Opracowanie antropologiczne materiałów kostnych: W. Kozak-Zychman, B. Rutkowska (1991).

Stefankowice Kolonia, stan. 3, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - grób KW-LCM zawierający pochówek dziecka, odkryto w 1982 roku podczas badań terenowych prowadzonych na tym stanowisku przez Zakład Archeologii UMCS i Archeologiczny Ośrodek Badawczy - Konserwatorski w Lublinie (A. Kokowski 1982). Wstępna ekspertyza antropologiczna: A. Śmiszkiewicz-Skawska (1985).

Stefankowice Kolonia, stan. 33, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - opracowane szczątki kostne pochodzą z grobu KAK odkrytego przez W. Komana w 1986 roku (W. Koman 1986a). Wyniki wstępnej analizy antropologicznej: W. Kozak-Zychman [w:] J. Ścibior, A. Kokowski, W. Koman 1991. Pełna charakterystyka materiału: W. Kozak-Zychman (1987b).

Stok, gm. Końskowola, woj. Lublin - grób KAK odkryto w tej miejscowości podczas badań terenowych jakie w 1947 roku prowadził Zakład Prehistorii UMCS w Lublinie, pod kierunkiem S. Noska (1947). Analiza antropologiczna szczątków kostnych należących do 3 osobników: T. Dzierżykraj-Rogalski (1947; 1955a).

Badania podjęte w 1951 roku na cmentarzysku B w Stoku, których kierownictwo objął J. Kowalczyk, doprowadziły do odkrycia kolejnych grobów, tym razem KPL (Z. Ślusarski 1955). Materiał kostny pochodzący z 6 obiektów, a należący do 8 osobników opracował T. Dzierżykraj-Rogalski (1955a; 1955b; 1958).

Strzyżów, stan. 1A, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - określonych płci 2 osobników z grobu KW-LCM, odkrytego w 1961 roku na tym stanowisku (J. Głosik, J. Gurba 1963), dokonała L. Tarłowska (A. Kutylowski 1965).

Strzyżów, stan. 10, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - opracowany materiał antropologiczny pochodzi z 3 grobów (nr 1, 2 i 3) KW-LCM odkrytych podczas badań terenowych przeprowadzonych na wymienionym stanowisku w 1994 roku (A. Zakościelna, J. Gurba 1995). Analiza antropologiczna: W. Kozak-Zychman, E. Gauda 1996.

Strzyżów, stan. 26, gm. Hrubieszów, woj. Zamość

- podczas badań przeprowadzonych w 1994 roku (A. Zakościelna, J. Gurba 1995) odkryto 3 groby KW-LCM zawierające szczątki kostne 6 osobników. Wstępna analiza antropologiczna: W. Kozak-Zychman [w:] A. Zakościelna, J. Gurba 1995.

Świerszczów Kolonia, stan. 28, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - na stanowisku tym odkryto 3 groby neolityczne, z których jeden (nr 4) przypuszczalnie związany jest z KPL (A. Zakościelna 1988; 1990). Opracowanie antropologiczne: W. Kozak-Zychman, B. Rutkowska 1991. Wyniki wstępnej analizy materiału z grobu nr 4 W. Kozak-Zychman [w:] A. Zakościelna 1990.

Szychowice, stan. 1, gm. Mircze, woj. Zamość - podczas badań przeprowadzonych przez S. Jastrzębskiego, odkryto w tej miejscowości 2 groby - nr 1 ludności KPL i nr 2 KCSz (S. Jastrzębski 1979, 1980). Analiza antropologiczna materiałów z grobu nr 1: W. Kozak-Zychman 1980, z grobu nr 2: A. Śmiszkiewicz-Skwarska 1985.

Wąwolnica, stan. 7, woj. Lublin - na stanowisku tym odkryto 2 groby, nr 1 w obrębie grobowca KPL i nr 2 w pobliżu północnej części jego czoła (B. Bargieł, Z. Kapica, A. Śmiszkiewicz-Skwarska 1982). Analiza antropologiczna szczątków kostnych należących do 5 osobników: Z. Kapica, A. Śmiszkiewicz-Skwarska [w:] B. Bargieł, Z. Kapica, A. Śmiszkiewicz-Skwarska 1982.

Werbkowie-Kotorów, stan. I, gm. Hrubieszów, woj. Zamość - podczas badań ratowniczych przeprowadzonych w 1956 roku odkryto 4 groby. Groby nr 1 i 4 reprezentowały KCSz, grób nr 3 - bliżej nie sprecyzowaną kulturę z cyklu wstęgowych, zaś grób nr 2 datowano ogólnie na epokę neolitu (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962). Wstępną analizę antropologiczną materiałów kostnych z grobów nr 1, 2, 3 wykonał S. Sienicki [w:] T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska

1962.

Wytyczno, stan. 2, (dawniej Kolonia Wytyczno), gm. Urszulin, woj. Chełm - grób KCSz (?) odkryty został na tym stanowisku w 1981 roku (S. Gołub, S. Kadrow 1982; S. Gołub 1991). Wyniki wstępnej analizy antropologicznej - K. Piasecki [w:] S. Gołub 1991.

Żuków, gm. Miączyn, woj. Zamość - podczas ratowniczych badań terenowych przeprowadzonych w 1960 roku w miejscowości tej odkryto 3 groby KW-LCM. Materiały antropologiczne opracowali: Z. Kapica i A. Śmiszkiewicz-Skwarska (1987).

Spośród ogólnej liczby 196 osobników z pochówków neolitycznych na Lubelszczyźnie, płeć określono dla ponad połowy zmarłych (60,2%), wśród których znalazło się 62 mężczyzn (52,5%) i 56 kobiet (47,5%). Na 78 osobników nieokreślonych pod względem płci ponad 70% to dzieci.

Wiek natomiast ustalono dla 188 zmarłych, w tym dla 169 w latach bądź przedziałach wiekowych, zaś 19 określono jako „dorosłych” czy też „dojrzałych”.

Zły stan zachowania większości analizowanych materiałów kostnych ograniczył w znacznym stopniu zakres prac badawczych. Pomiary kranjologiczne, częstokroć bardzo nieliczne, wykonane zostały tylko dla 35 osobników. Natomiast zaledwie w dwóch przypadkach ustalono indywidualną przynależność typologiczną (w obu metodą morfologiczno-porównawczą).

W nieco większej liczbie przypadków dokonano pomiarów kości szkieletu pozaczaszkowego, w tym kości kończyn. Umożliwiły one oszacowanie bądź odtworzenie przyżyciowej wysokości ciała 46 zmarłych, w tym 26 mężczyzn, 18 kobiet i 1 dziecka. Stosowano przy tym metodę rekonstrukcji L. Manouvriera, częściej jednak metodę K. Pearsona.

WANDA KOZAK-ZYCHMAN

THE STATE OF ANTHROPOLOGICAL STUDIES ON NEOLITHIC MATERIALS FROM THE LUBLIN REGION

This synthetic paper presents data concerning bone materials dated to the earlier Stone Age and representing such cultures as the Volhynian-Lublin Painted Pottery Culture [V-LPPC], the Funnel Beaker Culture [FBC], the Globular Amphoras Culture [GAC], and the String Pottery Culture [SPC]. The materials have been acquired from 36 sites in 21 localities situated between the middle Vistula and the Bug rivers.

The collection contains bone remnants belonging to 196 individuals. Only few of them (5 individuals; 2.6%) had no established chronology and were generally dated to the Neolithic. Among the materials whose cultural affinity was known, the FBC series was most numerous, including almost three quarters of the whole, while the least numerous was the SPC series (only 3 individuals; 1.5%).

With the exception of the materials from the GAC grave discovered by Z. Podkowińska in Poniatówka in 1934, in respect to the order of discovering the oldest materials come from field explorations initiated by S. Nosek in the Nałęczów Plateau in 1947, while the youngest — from the excavations of the Chair of Archeology, UMCS from Karmanowice, also in the Nałęczów Plateau, and from Strzyżów, Grzęda Horodelska, in 1994.

The characterization of the materials from our own explorations, so far unpublished, will constitute a subject of a separate study. The present paper presents a set-up of anthropological analyses merely provided with appropriate reference notes.